

”SIMO JA PITKÄ TALVI”
Satukirja surevalle lapselle varhaiskasvatustyön tukena

Opinnäytetyö

Katriina Huttunen

Opinnäytetyö

Ammattikorkeakoulututkinto

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma	
Työn tekijä(t) Katriina Huttunen	
Työn nimi "Simo ja pitkä talvi"– Satukirja surevalle lapselle varhaiskasvatustyön tukena	
Päiväys 17.5.2011	Sivumäärä/Liitteet 28/1
Ohjaaja(t) Auli Pohjolainen	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Iisalmen kaupungin päivähoido	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Iisalmen kaupungin päivähoidolla oli tarve helposti saatavilla olevalle satukirjalle, jonka aiheena on kuoleman suru. Opinnäytetyön tavoitteena oli luoda satukirja, joka käsittelee kuoleman aiheuttamaa surua 4–6-vuotiaan lapsen elämässä. "Simo ja pitkä talvi"-satukirja on tarkoitettu työvälineeksi ensisijaisesti varhaiskasvatuksen henkilöstölle. Opinnäytetyö on kaksiosainen, joka koostuu raportista ja satukirjasta. Liitteenä raportissa on satukirja, jonka tekijänoikeudet ovat kirjan tekijällä. Raporttiosio rakentuu aiheen teoreettisista lähtökohdista sekä satukirjan valmistumisprosessin vaiheista.</p> <p>Opinnäytetyön toimeksiantajana on Iisalmen kaupungin päivähoido, jossa opinnäytetyön yhteyshenkilönä toimii kiertävä erityislastentarhanopettaja. Satukirja toimitettiin Iisalmen kaupungin kaikkiin 11 päiväkotiin, perhepäivähoidon ohjaajalle sekä erityispäivähoidolle. Lapsen elämässä voi olla paljon surua aiheuttavia tekijöitä ja erityisesti kuolemasta on muotoutunut vieras asia, josta vanhempien ja kasvatuksen ammattilaistenkin voi olla vaikea puhua. On kuitenkin tärkeää, ettei lapsen suru jää taka-alalle, vaan lasta pystytään auttamaan hänen surutyössään varhaiskasvatuksessa.</p> <p>Saduilla on aina ollut hoitava ja parantava tehtävä. Niitä käytetään käsiteltäessä menetyksiä, kriisiä ja traumaa etenkin lasten ja nuorten parissa. "Simo ja pitkä talvi"-satukirjan sisältö pohjautuu suruun ja suremiseen liittyvään teoriaperustaan.</p> <p>Kirjaprosessin toteutuksessa on hyödynnetty Jämsä ja Mannisen (2000) osaamisen tuotteistamisprosessin vaiheita. Prosessi koostuu viidestä vaiheesta, jotka ovat kehittämistarpeen tunnistaminen, ideointivaihe, luonnosteluvaihe, tuotteen kehittelyvaihe sekä tuotteen viimeistelyvaihe.</p>	
Avainsanat Lapsen suru, kriisi, satu, sosiaalinen tuki, varhaiskasvatus, tuotteistus	

SAVONIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
THESIS

Abstract

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Katriina Huttunen			
Title of Thesis "Simo ja pitkä talvi" Story book for a mourning child for supporting early childhood education			
Date	5.6.2011	Pages/Appendices	28/1
Supervisor(s) Auli Pohjolainen			
Project/Partners Day care of Iisalmi town			
<p>Abstract</p> <p>The children's day care of Iisalmi town was in a need of an easily accessible story book with the theme of sorrow of death. The aim of the thesis was to write a story book that handles sorrow caused by death in the life of a child aged four to six years. "Simo ja pitkä talvi" story book's mission is to be a tool in work and it is addressed primarily to the staff of early childhood education.</p> <p>The thesis has two parts: a report and a story book. The report is annexed with a story book, the copyright of which is owned by the author of the book. The report section is based on theoretical bases and the period of the process manufacturing the story book.</p> <p>The applicant of the thesis is the children's day care of Iisalmi town and the partner is the circulating special education kindergarten teacher. The story book was delivered to all the 11 kindergartens of Iisalmi town, to family day care-coordinator and to special education.</p> <p>The story book was delivered to all the 11 kindergartens of Iisalmi town, to family day care-coordinator and to special education. There can be many factors that cause sorrow in life of a child and especially death is such an unfamiliar thing that parents and even professionals of education can find it difficult to talk. Yet it is important that sorrow of a child will not be put to the side, but the child can be helped in his mourning process in early childhood education.</p> <p>Stories have always had a caring and healing mission. They are used when losses, crisis and traumas are treated especially among children and youths. The content of "Simo ja pitkä talvi" book is based on the theory bases of sorrow and mourning.</p> <p>Jämsä and Manninen (2000) knowhow and realisation process periods have been used in the realisation process of the book. The process has five periods, which are: recognition of improvement period, period of ideas, sketching period, elaboration period and finishing period.</p>			
Keywords			
child's grief, crisis, fairy tale, social support, early childhood education, realisation process			

SISÄLTÖ
 TIIVISTELMÄ
 ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	IISALMEN PÄIVÄHOITO	8
3	LAPSEN SURU	10
3.1	Lapsi myöhäisleikki-iässä	10
3.2	Menetyt	11
3.3	Kriisivaiheet	12
3.4	Sosiaalinen tuki	16
4	SADUN MERKITYS LAPSELLE	18
5	SATUKIRJAN TOTEUTUS 4–6- VUOTIAALLE LAPSELLE	21
5.1	Kehittämistarpeen tunnistaminen	21
5.2	Ideavaihe	22
5.3	Tuotteen luonnosteluvaihe	23
5.4	Tuotteen kehittelyvaihe	24
5.5	Tuotteen viimeistelyvaihe	26
6	POHDINTA	28
	LÄHTEET	30

LIITTEET

Liite 1 "Simo ja pitkä talvi"- Satukirja

1 JOHDANTO

Nykypäivänä lapsen elämässä voi olla hyvin paljon surua aiheuttavia tekijöitä, kuten lisääntyneet avioerot, lapselle läheisen ihmisen kuolema tai vakava sairaus. Erityisesti kuolemasta on muotoutunut vieras asia, vanhempien ja myös kasvatuksen ammattilaisten voi olla vaikea puhua aiheesta. Aikuiselle kuolemasta puhuminen tuottaa ahdistusta ja neuvottomuutta; hän saattaa samalla palata muistoissaan omiin varhaisiin surukokemuksiinsa. Valtaosa kaikesta aikuisiän terapiasta onkin suremaan auttamista, mikä johtuu siitä, että sisällämme oleva lapsi suree. Tällöin ihminen tarvitsee jonkun auttamaan häntä omassa surutyössään. (Erkkilä, Holmberg, Niemelä & Ylönen 2003, 9.)

Olen huomannut työssäni varhaiskasvatuksessa surun huomioimisen tärkeyden lapsen elämässä. Olen myös havainnut, miten vaikeaa surusta puhuminen ja siihen puuttuminen on varsinkin, jos surun aiheuttaja on lapselle läheisen henkilön kuolema. On tärkeää, että lasta autetaan hänen suruprosessissaan ja surun käsittelyn etenemisessä lapselle luontaisin keinoin. Vaikeaa aihetta voidaan lähestyä esimerkiksi satu- ja leikkimaailman kautta. Mäen ja Arvolan (2009, 22–25) mukaan sadut eivät kuvaa todellista elämää, mutta ne auttavat kuulijaa ymmärtämään todellisuutta ja elämään siinä. Saduissa on haasteita, jotka vievät kehitystä eteenpäin. Niissä ei ole vain satumaista hyvyyttä ja kauneutta, vaan ne sisältävät myös symboleita, jotka kuvaavat hämmennystä, kärsimystä ja luopumisen kokemuksia, joita jokainen elämässään joutuu kohtaamaan ja käymään läpi kehittyäkseen. Saduilla ja monilla muilla sanallisilla tuotoksilla on aina ollut hoitava ja parantava tehtävä. Niitä käytetään käsiteltäessä menetyksiä, kriisiä ja traumaa etenkin lasten ja nuorten parissa.

Myös Tanskanen artikkelissaan ”Kirja lievittää pahaa oloa” toteaa, ettei tieto lisää tuskaa lapsen elämässä. Eli lapsi pystyy työstämään rankkojakin aiheita kirjojen avulla ja saada omaa ahdistustaan purettua tätä kautta. Hän kirjoittaa, että on saada lapset keskustelemaan vaikeista, heitä koskevista aiheista. Kirjat toimivat rohkaisevina, henkisiä tulppia avaavina välineinä. (Tanskanen 2011, 56.) Poijula lehtihaastattelussaan puolestaan kertoo kuinka tutkimusten mukaan surusta selviytymiseen auttaa, jos muistelee iloisia asioita menehtyneestä ja tietoisesti vaalii myönteisiä muistoja (Pojjula 2011, 2).

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli luoda satukirja, joka käsittelee kuoleman aiheuttamaa surua 4–6-vuotiaan lapsen elämässä. ”Simo ja pitkä talvi” -satukirja on tarkoitettu työvälineeksi ensisijaisesti varhaiskasvatuksen henkilöstölle. Opinnäytetyö on kaksiosainen, se koostuu raportista ja satukirjasta. Liitteenä raportissa on satukirja; ”Simo ja pitkä talvi” jonka tekijänoikeudet ovat kirjoittajalla. Raporttiosio rakentuu aiheen teoreettisista lähtökohdista sekä satukirjan valmistusprosessin vaiheista. Kirja-prosessin toteutuksessa on hyödynnetty Jämsän ja Mannisen (2000) osaamisen tuotteistamisprosessin vaiheita. Prosessi koostuu viidestä vaiheesta, jotka ovat kehittämistarpeen tunnistaminen, ideointivaihe, luonnosteluvaihe, tuotteen kehittäminen, sekä tuotteen viimeistelyvaihe. Toimeksiantajana työlleni toimi Iisalmen päivähoito ja yhteyshenkilöni on Iisalmen erityis päivähoitosta kiertävä erityislastentarhanopettaja. Iisalmissa toimii 11 kunnallista päiväkotia, yksi ryhmäperhepäiväkotia, ja noin 63 omassa kodissaan työskentelevää perhepäivähoitajaa. (Miettinen & Hyvärinen 2011, 5).

Kiinnostukseni surua käsittelevän aiheen luomiseen kumpuaa henkilökohtaisesta vahvuudestani tämän tyyppiseen luovaan prosessiin. Aihe itsessään on koskettanut minua läheisesti omassa lapsuudessa. Toivonkin, että opinnäytetyöni antaisi vahvuuksia varhaiskasvattajille, sekä muille lasten parissa oleville aikuisille jotka haluavat tukea surevaa lasta. Opinnäytetyönäni olen laatinut lapsen surua käsittelevän satukirjan, ”Simo ja pitkä talvi”.

2 IISALMEN PÄIVÄHOITO

Opinnäytetyöni toimeksiantajana oli Iisalmen kaupungin päivähoito. Opinnäytetyöni yhteyshenkilönä toimii kiertävä erityislastentarhanopettaja. Hänen tehtävänä on antaa tukea ja toimia konsulttina päivähoitoväelle erityisen tai muun yksilöllisen tuen tarpeessa olevien lasten kohdalla. Kiertäessään kenttätöissä häneltä on muun tuen ohella pyydetty, että erityispäivähoito pystyisi vastaamaan tuen tarpeeseen silloin, kun lapsi on kohdannut kuoleman aiheuttaman surun. Tähän aiheeseen tartuin välittömästi ryhtyessäni työstämään omaa opinnäytetyötäni, toteuttamalla satukirjan työvälineeksi päivähoidolle. Erityispäivähoito liittyy työhöni tiiviisti toimeksiantajani kautta. Lapsi tarvitsee yksilöllistä huomioita varhaiskasvatuksessa, silloin kun hän kohtaa kuoleman aiheuttaman surun omassa elämässään. Tällöin päivähoidossa tukea voidaan pyytää erityislastentarhanopettajalta.

Lapsen yksilöllistä huomioimista tukee myös opinnäytetyöni, jonka tarkoituksena oli tuottaa lapsen surua käsittelevä satukirja. Kirja edesauttaa keskustelun syntymistä, sekä suruaiheen käsittelyä lapsen kanssa. Kirjan kohdeyleisöksi rajasin 4–6-vuotiaat lapset. Teoksen tarkoituksena oli valottaa surun verhoa ensisijaisesti varhaiskasvatuksessa ja auttaa lasta kohtaamaan suru. Satukirja jaettiin kaikkiin Iisalmen kaupungin 11 päiväkotiin, perhepäivähoidon ohjaajalle sekä erityispäivähoidolle. Näin kirja on helposti kasvattajien saatavilla.

Iisalmissa toimii 11 kunnallista päiväkotia, yksi ryhmäperhepäiväkotia, ja noin 63 omassa kodissaan työskentelevää perhepäivähoitajaa. Lapselle annetaan päivähoitoa perheen tarpeiden mukaan joko osa-, koko-, tai ympärivuorokautisena hoitona. Toiminta-ajatus Iisalmen päivähoidossa on laadukas varhaiskasvatus, jossa korostetaan lapsuuden ainutkertaisuutta. Toiminnan lähtökohtana on lasten fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen turvallisuus sekä hyvinvointi ja kasvatuskumppanuus vanhempien kanssa. (Iisalmen kaupunki, päivähoito.) Lapsia Iisalmen päivähoidossa on yhteensä noin 1 100 (Miettinen & Hyvärinen 2011, 5).

Päivähoidossa laaditaan yhdessä vanhempien kanssa lapsen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen suunnitelma (VASU), joka pohjautuu valtakunnalliseen, alueelliseen, kunnalliseen sekä yksikkökohtaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Toteutumista seurataan ja tarkistetaan jatkuvasti. Päivähoito edistää lapsen yksilöllistä, tasapainoista kasvua ja kehitystä yhteistyössä vanhempien ja muiden yhteistyötahojen kanssa, mikä huomioidaan lapsen hoidossa, kasvatuksessa ja oppimisen tukemis-

sa (Varhaiskasvatussuunnitelma, lisälmen päivähoito.) Varhaiskasvatussuunnitelma sisältää yhdessä lapsen vanhempien kanssa sovitut tavoitteet ja yhteiset sopimukset. Erityislapsille tehdään lisäksi yksilöllisen tuen suunnitelma eli kuntoutussuunnitelma. (Kahelin 2010). Perheen kanssa tehdään yhteistyötä myös surun kohdatessa lasta ja perhettä. Surun tukemisessa voidaan hyödyntää moniammatillista yhteistyötä, muun muassa erityislastentarhanopettajan, lasten psykologin sekä seurakunnan kanssa.

Varhaiskasvatus on lapsen hoidon, kasvatuksen sekä opetuksen muodostama kokonaisuus. Varhaiskasvatusta toteutetaan päiväkotihoidossa, perhepäivähoidossa, esiopetuksessa sekä koululaisten iltapäivähoidossa. Sen tavoitteena on edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa puolestaan vastaa tukea tarvitsevien lasten kasvatuksellisiin ja kuntoutuksellisiin tarpeisiin päivähoitossa. Lapsen erityisellä tuella ei välttämättä tarkoiteta erillisiä toimenpiteitä vaan usein kyse on yksilöllisistä tavoitteista osana varhaiskasvatusta. Päivähoidon kuntouttavista elementeistä monet ovat lapsen kehitystä yleisesti tukevia ja kaikille lapsille hyödyllisiä. (Kahelin 2010.)

3 LAPSEN SURU

Työtä ohjaavia keskeisiä käsitteitä ja teoriaa ovat myöhäisleikki-ikäinen lapsi, menetyt, surun kriisivaiheet ja sosiaalinen tuki. Kirjani ”Simo ja pitkä talvi” käsittelee kuoleman aiheuttaman menetyksen tuomaa surua lapsen elämässä. Kuolema ja menetyt ovat aina kriisi lapsen elämässä ja käynnistää yksilöllisen suremisen. Suru on joukko reaktioita menetykseen. Myös sadussani kirjan päähenkilö joutuu kohtaamaan menetyksen aiheuttaman surun. (Poijula 2002, 11–19.)

Sosiaalinen tuki on työssäni viitekehyksenä, koska surevat pitävät sosiaalista tukea tärkeänä suruprosessin aikana. Mikäli sureva kokee, ettei tukea ole saatavilla vaikuttaa se kielteisesti surusta selviytymiseen. (Kumpusalo 1991, 80–81.) Olennaista lapsen kohtaamisessa on olla aito ja aidosti läsnä. Aikuisella saattaa olla vaikeista aiheista puhumiselle esteenä pelko siitä, millainen tunnetila lapselle syntyy ja kuinka hän siitä selviää. Se, mitä tunnetiloja lapsen surusta puhuminen lapsessa herättää, ei voi ennustaa. Aikuisen on hyvä miettiä niitä kuitenkin etukäteen, koska on tärkeää, että lapsi todella saa tuntea tunteensa. (Mattila 2011, 106–107.)

3.1 Lapsi myöhäisleikki-ikässä

Lapsella tässä työssä tarkoitetaan 4–6-vuotiasta lasta. Tämän ikäisten lasten katsotaan kuuluvan myöhäisleikki-ikään. Tässä vaiheessa lapsi kehittyy nopeasti niin fyysisesti, psyykkisesti kuin sosiaalisesti. Lapsi kasvaa pituutta sekä painoa, ja alkaa hallita yhä paremmin liikkeitään. Psyykkiseen kehitykseen kuuluu ihmisen muistiin, ajatteluun, havaitsemiseen, kieleen ja oppimiseen liittyvä kehitys. Lapsen persoonallisuus kehittyy koko ajan. Lapsi alkaa oppia mihin hän pystyy ja millainen hänen oletetaan olevan ja luo kuvaa itsestään. Sosiaalisella kehityksellä tarkoitetaan muun muassa lapsen vuorovaikutustaitoja ja kykyä toisten kanssa toimimiseen. Lapsi myös oppii millainen käytös on suotavaa ja millainen ei. Empatialla tarkoitetaan kykyä ymmärtää toisten tunteita ja eläytyä niihin. Sen opettelu on tärkeää ja välttämätöntä, jotta lapsi oppii olemaan vuorovaikutustilanteissa hyväksyttävästi toisten lasten kanssa. (Kurvinen ym. 2006, 132–134, 148–157.)

Noin viiden vuoden tienoilla lapsesta näkyy kypsyneisyys kehityksen eri osa-alueilla. Tämä ikä on usein tyyntä myrskyn edellä. Lapsen kanssa on ajoittain levollisempaa ja lapsi on tasapainoinen sekä ison oloinen. Lapsen saavuttama kypsyys näkyy myös joustavampana sopeutumisena uusiin tilanteisiin ja jopa yllätyksiin. Hän nauttii uusista kokemuksista ja avuksi tulee kiinnostus tehdä oikeita asioita, kuten esimerkiksi auttaa aikuista ruoan teossa. Lapsen muistikuvat ovat tässä vaiheessa lisääntyneet ja hänen kasvanut kokemusvarastonsa auttaa lasta seuraamaan monimutkaisinkin kertomuksen juonta. (Jarasto & Sinervo 1997, 62–63.) Lapsen kasvaessa yhteiset lukuhetket aikuisen kanssa ja erilaiset keskustelut kehittävät hänen kielellistä tietoisuuttaan. Lapsella on luontainen kyky ihmetellä asioita ja etsiä vastauksia niihin. (Vilén ym. 2006, 145.)

3.2 Menetyks

Sureminen koostuu kirjassani surun vaiheista, lapsen surereaktioista ja suremisen tehtävistä. Surun viisi vaihetta ja niiden ilmeneminen ovat yksilöllisiä ja sureva lapsi saattaa käydä vaiheita erilaisessa järjestyksessä tai jättää osan vaiheista välistä. (Kübler-Ross & Kessler 2006, 22.) Poijulan (2002, 40–51) mukaan surereaktiot jaetaan fyysisiin, psykologisiin ja sosiaalisiin reaktioihin. Psykologiset surereaktiot ovat ajattelu-, tunne-, ja havaintoreaktioita tai puolustusmekanismeihin ja selviytymisyrittäisiin kuuluvia reaktioita. Fyysisiä surereaktioita puolestaan ovat ruumiilliset, autonomiseen yliaktiivisuuteen, valppauteen ja tarkkaavaisuuteen liittyvät reaktiot. Sosiaaliset reaktiot ovat käyttäytymisessä näkyviä surereaktioita. Myös Dyregrovin (1993, 17–27) sekä Erkkilän, Holmbergin, Niemelän ja Ylösen (2003, 22–23) mukaan lapset reagoivat suruun kokonaisvaltaisesti. Lasten suremisen tehtävät voidaan jakaa neljään osaan, menetyksen todellisuuden ymmärtämiseen ja hyväksymiseen, tuskan kokemiseen, sopeutumiseen sekä muisteluun (Erkkilä ym. 2003, 31–32).

Käsittelen kuoleman aiheuttaman menetyksen tuomaa surua lapsen elämässä. Lapsen surutyö edellyttää menetyksen kohtaamista ja sopeutumista menetykseen työstämällä kuollutta koskevia ajatuksia, menetystapahtumaa ja ympäristöä ilman kuollutta ihmistä. Suru on rakentavaa, eikä sitä voi tehdä kerralla tai lyhyessä ajassa, vaan pikkuhiljaa ja ajan kanssa. Suru on usein menetyksen aiheuttama voimakas ja pitkäkestoinen mielihapan tunne. Suru on joukko reaktioita menetykseen. (Poijula 2002, 11–13, 18–19.) Sadussani olen käyttänyt Kübler-Ross ja Kesslerin (2006, 22) määrittelemiä surun vaiheita, joita ovat kieltäminen, viha, kaupanteko, masennus ja

hyväksyminen. Nämä vaiheet muistuttavat hyvin paljon kriisin teorian vaihteita, mutta kuvaavat ennemminkin surun tuomia tunnereaktioita lapsessa.

Kübbler-Rossin ja Kesslerin (2006, 22–45) mukaan kieltämisen vaiheessa lapsi tiedostaa tapahtuneen, mutta ei kykene vielä hyväksymään sitä todeksi. Tapahtuma on liikaa lapsen psyykelle ja tapahtuman kieltämisellä hän saa hetkellistä helpotusta tuskaansa. Kieltäminen auttaa säätelemään tunteiden etenemistä, jolloin mieli ei joudu käsittelemään liian paljoa vähässä ajassa. Suruprosessin vihan vaiheessa lapsi päästää aiemmin torjumansa tunteet pinnalle. On tärkeää, ettei suuttumukselle yritetä löytää syytä, eikä sitä tuomita. Vihan jälkeinen kaupanteko auttaa ajatuksia siirtymään menetyksen vaiheesta toiseen. Tällöin psyykellä on aikaa sopeutua. Huomio siirtyy nykyhetkeen ja esiin tuleva tyhjyyden tunne, sekä suru ovat syvempiä kuin aiemmin. Kaupanteko luo myös uskoa, että voimme palauttaa järjestyksen menetyksen aiheuttamaan arjen sekavuuteen. Kaupanteon jälkeen alkaa masennusvaihe, joka on luonnollinen reaktio suuren menetyksen jälkeen. Masennus on luonnollinen suojausmekanismi, jolloin lapsi saa aikaa sopeutua menetyksen aiheuttamiin muutoksiin. Masennus katoaa sitten, kun se on täyttänyt tarkoituksensa menetyksen käsitelyssä. Suruprosessin viimeisenä vaiheena on hyväksyminen, jossa lapsi kykenee viimein hyväksymään tapahtuneen ja sopeutumaan menetyksen jälkeiseen arkeen. Aluksi lapsi saattaa haluta, että arki pysyisi samanlaisena kuin ennen menetystä, mutta ajan myötä hän alkaa hyväksyä menetyksen tuomat muutokset.

3.3 Kriisivaiheet

Dyregrovin (1994, 13–14) mukaan lapsen käsitys kuolemasta kehittyy ajattelun ja kehityksen myötä. Pienet lapset ymmärtävät asiat konkreettisesti eli aikuisten on syytä välttää abstrakteja selityksiä, kuten ”kuollut nukkuu” tai ”hän on lähtenyt pitkälle matkalle”. Lapset, joille kuolemaa on kuvattu tällä tavoin, voivat pelästyä ja reagoida voimakkaasti, jos näkevät jonkun nukkuvan tai lähtevän matkalle. Esikouluikäisen lapsen ajankäsitys on kehämäinen. Lapset uskovat ajan kulkevan ympyrää ja toistot leimaavat heidän elämäänsä. Lapsipsykologisen näkökulman mukaan tämän ikäisillä lapsilla on ”maaginen ajattelu”, jonka mukaan he pitävät itseään lähes kaiken tapahtuman keskipisteenä. He voivat kuvitella, että heidän ajatuksensa, tunteensa, toiveensa ja tekonsa ovat syypää tapahtuneeseen. Tämän ikäiset lapset eivät ymmärrä välttämättä vielä kuoleman lopullisuutta, eivätkä näin ollen reagoi voimakkaasti kuollessaan suru-uutisesta ensi kertaa. Useat vanhemmat ovat kertoneet lapsensa sanoneen suruviestin kuultuaan: ”Voinko nyt mennä leikkimään?” Myöhemmin päivällä hän on saattanut kysyä kuolleen henkilön perään esimerkiksi: ”Milloin hän tulee ko-

tiin?”. Pienet 5–6-vuotiaat lapset eivät pysty myöskään kuvailemaan tunteitaan yhtä hyvin kuin vanhemmat lapset.

Kun pienen lapsen kanssa puhutaan surusta, on muistettava aina lempeys. Kuolema ja sen mukanaan tuomat tuntemukset ovat lapselle merkittäviä kokemuksia ja muutokset aina lapsen elämässä isoja asioita. Vaikka kuolemasta puhutaan avoimesti, se ei saa tarkoittaa sitä, että puhe on kylmää ja liian realistista. Puheen tulee olla lasta tukevaa ja rinnalla kulkevaa. Läheisen kuolema herättää lapsessa myös hengellisiä tai uskonnollisia kysymyksiä, jotka on hyvä vastaanottaa arvostaen, vaikkei niihin heti osaisikaan vastata. Aina on kuitenkin tärkeää kunnioittaa perheen uskonnollista tai ei-uskonnollista vakaumusta. Vastausten löytäminen kaikkiin lapsen esittämiin kysymyksiin ei ole pääasia, vaan antaa lapselle turvaa, rohkeutta ja toivoa tulevaisuuteen. (Mattila 2011, 110–111.)

Kriisin vaiheet ovat Saaren (2000, 42–67) mukaan sokki-, reaktio-, työstämis- ja käsittely-, sekä uudelleen orientoitumisen vaihe. Sokkivaiheen ensimmäinen reaktio on psyykkinen sokki, jossa lapsen kuolema tai kokema tapahtuma ei tunnu todelta. Psykkisessä sokissa on kysymys siitä, että mieli suojaa lasta sellaiselta tiedolta ja kokemukselta, jota se ei pysty käsittelemään. Sokkivaiheesta siirtyminen reaktiovaiheeseen tapahtuu hiljalleen. Siirtyminen edellyttää, että vaara ja uhkatilanteet ovat ohi. Lisäksi lapsen täytyy tuntea olevansa turvassa. Tälle vaiheelle on ominaista myös voimakkaat somaattiset reaktiot, joista tyypillisimpiä ovat vapina, pahoinvointi ja sydänvaivat. Reaktiovaiheessa lapsen tulisi saada keskustella tapahtuneesta halutessaan, tarvittaessa myös toistuvasti. Reaktiovaihetta seuraa työstämis- ja käsittelyvaihe, jossa lapsi alkaa käsitellä tapahtunutta mielessään, eikä enää halua tai jaksa keskustella tapahtuneesta. Tätä vaihetta seuraa uudelleen orientoitumisen vaihe, jolloin lapsi alkaa hyväksyä pikkuhiljaa tapahtuman. Tapahtuneen hyväksymisen kautta lapsi alkaa sopeutua tapahtuman aiheuttamiin muutoksiin.

Suoraan lapsille osoitettu kriisiteoria puuttuu, joten lapsiin sovelletaan aikuisten kriisiteorioita. Kriisi on käänteentekevää muutosta, ratkaisua, vaarallinen taitekohta tai mahdollisuus. Kriisitilan aiheuttaa jo havaittu uhka, vaikeus tai menetys. Sen kolme osatekijää ovat elämää uhkaava vaarallinen tapahtuma, olemassa olevaan haavoittuvuuteen liittyvä uhka vaistonvaraista tarvetta kohtaan ja kyvyttömyys käyttää selviytymiskeinoja. (Poijula 2007, 28–29.)

Kehon ja mielen sopeutumispyrkimykset traumaattiseen tapahtumaan ovat stressi-, voimavara- ja aikariippuvaisia. On luonnollista, että järkyttävän tapahtuman kokeneet

tukahduttavat tiettyjä ajatuksia ja tunteita. Tämä selviytymiskeino tekee mahdolliseksi sen mikä on välttämätöntä fyysisen ja psyykkisen tasapainon säilyttämiseksi. Järkyttävät kokemukset jotka ovat liian ahdistavia tai uhkaavia kerralla käsiteltäväksi voivat asteittain nousta myöhemmin pintaan ja tulla työstetyksi. Traumaattinen kriisi on tapahtuma tai tilanne, jonka yksilö kokee kestävämmäksi vaikeudeksi joka ylittää nykyiset voimavarat ja selviytymiskeinot. Traumaattisen kriisin vaihemallissa erotetaan sokin, reaktion, läpityöskentelyn ja integraation vaiheet. Kriisin akuutti vaihe muodostaa yhdessä sokki- ja reaktiovaiheet, jotka yleensä pystytään tunnistamaan. Vaiheet ovat usein päällekkäisiä. (Poijula 2007, 32–33.)

1. Sokkivaiheessa mieli suojautuu liian uhkaavaa todellisuutta vastaan. Todellisuus pidetään loitolla, koska se on vielä mahdotonta omaksua. Sokissa tietoisuus on muuttunut ja trauman kokenut saattaa ulospäin vaikuttaa rauhalliselta vaikka mieli on täydessä kaaoksessa. Tässä tilassa ihminen ei pysty vastaanottamaan tai muistamaan hänelle annettua tietoa. Lapsi saattaa shokkivaiheessa lamautua, jatkaa aiempaa toimintaansa niin kuin mitään ei olisi tapahtunut tai reagoida voimakkaasti. Sokki kestää yleensä muutamasta tunnista muutamaan vuorokauteen. (Poijula 2007, 33.)

2. Reaktiovaiheessa alkaa traumatyö niin, että tapahtuma palaa toistuvasti mieleen muistoina, mielikuvina ja unina. Nämä pakottavat mielen kohtaamaan todellisuuden ja sen herättämät reaktiot ja tunteet. Yksilössä käynnistyvät puolustusmekanismit, jotka ovat tiedostamattomia prosesseja, joilla ihminen suojautuu liian tuskallisilta kokemuksilta. Puolustusmekanismit, esimerkiksi kieltäminen, vaikuttaa käyttäytymiseen, ajatteluun ja tunteisiin. Yksi reaktiovaiheen olennainen osa on surureaktio, jolloin trauman kokenut yrittää hahmottaa kaoottista tilannetta toistelemalla miksi-kysymystä ja murehtimalla miksi onnettomuus sattui juuri hänelle. Kuollut lähiomainen säilyy voimakkaasti surevan mielikuvituksessa, koska psyykkisesti ihminen on suuntautunut korjaavaan yritykseen pitää kuollut ”maan päällä”. Reaktio vaihe kestää useita viikkoja. (Poijula 2007, 33—34.)

3. Reaktiovaiheesta kriisi etenee läpityöskentelyvaiheeseen, jonka alkaminen vaihtelee viikoista kuukausiin, jopa vuoteen. Tällöin sureva alkaa suuntautua tulevaisuuteen trauman ja menneisyyden sijasta. (Poijula 2007, 34.) Usein lapset sopeutuvat aikuisia nopeammin uuteen tilanteeseen, mutta sekin on yksilöllistä.

4. Traumaattisen kriisiin viimeinen vaihe on integraatiovaihe. Vaihe on pysyvä ja tällöin sureva kokee menneisyyden tapahtumat pysyvänä arpena, joka ei kuitenkaan estä jatkamasta elämää. Pettymysten horjuttama itsetunto on tasapainottunut. Traumaattiseen kriisiin sisältyy aina myös kehityksen ja kasvun mahdollisuus. Henkinen kasvu muuttaa asioiden tärkeysjärjestystä, esimerkiksi läheisten ihmisten arvostaminen lisääntyy. Paras lopputulos on, että kriisin jälkeen lapsen selviytymisvoimavarat ja -kyvyt ovat paremmat kuin ennen kriisiä. Jos lapsi ei kuitenkaan ole kyennyt työstämään kokemustaan osaksi omaa elämänhistoriaa, trauma alkaa rajoittaa elämää ja seurauksena voi olla psyykkisen häiriön kehittyminen. Kun kokee uusia muutoksia elämässään, käsittelemättömän kriisin seurauksena voi ilmentyä ahdistuneisuutta, häpeää, pelkoa, syyllisyyttä ja masennusta. (Poijula 2007, 34–35.)

Aikuisen on tärkeä tietää mitä on odotettavissa kriittisen tapahtuman jälkeen. Lapsi käyttäytyy eri tavalla kuin normaalisti yrittäessään sopeutua, koska kokemuksen suhde vaatii psyykkistä työtä. Jokainen lapsi reagoi kriisissä omalla yksilöllisellä tavallaan, mutta reaktioissa on myös yhtenäisiä piirteitä. Jonkin aikaa traumaattisen tapahtuman, kuten läheisen kuoleman jälkeen ajatukset voivat pyöriä tapahtuneessa ja voi esiintyä unettomuutta. Ajatukset juuttuvat tapahtuneeseen ja on vaikea uskoa tapahtumaa todeksi. Tästä jonkin ajan kuluttua lapsi alkaa voida paremmin, mutta miettii yhä mitä on tapahtunut ja miksi hänen on pitänyt käydä läpi tällainen kokemus. Joidenkin viikkojen kuluttua lapsi sopeutuu tilanteeseen ja voi elää ikään kuin mitään ei olisi tapahtunutkaan, vaikkei hyväksy sitä, että tapahtuma sattui juuri hänelle. Myöhemmin tapahtuma jää kipeäksi muistoksi mutta ehkä lopulta joksikin jolle voi jopa hymyillä. Lapsen on tärkeä saada olla tietoinen siitä, että kriisillä on alku, keskikohta ja loppu. (Poijula 2007, 35–36.) Suru saattaa nousta uudelleen pintaan elämän eri tapahtumissa. Tällaisia voivat olla erilaiset elämän kohokohdat kuten perhetapahtumat. (Poijula 2011, 2.) Myös murrosikä ja muut elämän käännekohdat saattavat nostaa surun uudelleen pintaan.

3.4 Sosiaalinen tuki

Sosiaalinen tuki on yhteisön yksilöille ja ryhmille tarjoamaa apua, jonka avulla he voivat selviytyä negatiivisista elämäntapahtumista ja muista elämäntilanteista. Sosiaalinen tuki on aina ihmisten välistä vuorovaikutusta ja sillä on viisi muotoa: aineellinen tuki, toiminnallinen tuki, tiedollinen tuki, emotionaalinen tuki ja henkinen tuki. Tuki voi olla epäsuoraa järjestelmän kautta annettua tukea tai suoraa vuorovaikutukseen pohjautuvaa tukea. (Kumpusalon 1991, 13–15.)

Sosiaalinen tuki toimii työssäni viitekehyksenä, koska surevat pitävät sosiaalista tukea tärkeänä suruprosessissaan. Sureva kokee tuen saamisen olennaiseksi surusta selviytymisessä. Mikäli sureva kokee, ettei tukea ole saatavilla saattaa tämä vaikuttaa kielteisesti selviytymiseen. Sosiaalinen tuki edistää myös menetyksestä puhumista ja puhuminen puolestaan tekee tapahtuman ymmärrettävämmäksi ja vähemmän ylivoimaiseksi. (Kumpusalon 1991, 80–81.) Tuen antaminen on keskeinen näkökulma ja lähtökohta sadun sisällön välittämässä viestissä.

Työssäni keskityn tunnetukeen, vahvistavaan tukeen, läsnä olevaan tukeen ja suhdetukeen. Surevan tunnetuki voi olla esimerkiksi tunteiden ilmaisuun rohkaisemista, kiintymyssuhteeseen liittyvää muistelua tai välittämisen ja huolenpidon ilmaisua. Vahvistavalla tuella tarkoitetaan oikeuden antamista suremiseen tunnustamalla menetys ja sen aiheuttama kärsimys. Läsnä oleva tuki tarkoittaa fyysistä läsnä oloa. Suhdetuella tarkoitetaan tunnevuorovaikutuksen ja läheisyyden antamista sekä tunteenankkurina olemista. (Pojula 2002, 80–81.) Valitsin nämä sosiaalisen tuen muodot, koska mielestäni nämä tulevat esille tuettaessa surevaa lasta satukirjani kautta. Tällöin kasvattajalla on tarkoitus rohkaista lasta ilmaisemaan tunteitaan kuollutta kohtaan. Lapselle kerrotaan myös sadussa, että sureminen ja tunteiden näyttäminen kuuluvat suruprosessiin. Ei tarvitse yrittää olla väkisin reipas, kuten Simon äiti kirjassani on kertonut Simolle. Aikuinen on lapselle tukena ja turvana sekä vastaanottaa lapsen tunteet sellaisina kuin ne ilmenevät.

Surun aiheuttama tunnekuuhu vie voimavaroja lapselta ja vaikuttaa hänen selviytymiseensä muissa elämän haasteissa, mutta hänellä on oikeus olla mukana siinä, mitä elämässä tapahtuu. Vähitellen tuleva tieto vaikeista asioista helpottaa lasta niiden käsittelyssä. Olennaista lapsen kohtaamisessa on olla aito ja aidosti läsnä. Aikuisella saattaa olla vaikeista aiheista puhumiselle esteenä pelko siitä, millainen tunnetila

lapselle syntyy ja kuinka hän siitä selviää. Millaisia tunnetiloja surusta puhuminen lapsessa herättää, ei voida ennustaa. Aikuisen on kuitenkin hyvä miettiä niitä etukäteen, koska on tärkeää, että lapsi todella saa tuntea tunteensa. Tämä lapsen tunnetilojen pohtiminen etukäteen kannattaa, jottei aikuinen hämmennyksessään vahingossa viestitä lapselle, ettei hän saisi tunteitaan näyttää. Aikuinen toimii tällöin lapselle auttajana, rinnalla kulkijana ja lohduttajana. (Mattila 2011, 106–107.)

4 SADUN MERKITYS LAPSELLE

Sadut voidaan jaotella usealla eri tavalla esimerkiksi Karjalaisen ja Suojalan (2001, 12–13, 32) mukaan sadut on jaoteltu alalajeihin, joista tärkeimmät ovat eläin-, ihme-, novelli-, legenda- ja pilasadut. Vanhimpia lajeja ovat eläinsadut ja ihmesadut. Ihmesatujen ”ihmeet” ovat fantasiaelementtejä kuten taikaesineitä, muodonmuutoksia ja haltijakummeja, jotka estävät tai helpottavat sankarin pääsyä tavoitteeseensa. Taidesadut määritellään lyhyeksi tekstiksi, jonka kirjailija on tuottanut. Siinä hyödynnetään perinteisen ihmesadun sääntöjä ja muokataan niitä. Kansansadut ovat suullisena perinteenä kulkeutunutta tekstiä, joissa on maagisia elementtejä. Ikosen, Marttilan ja Vaijärven (1978, 175) mukaan kansansatuihin kuuluvat myös eläinsadut, novellisadut ja pilasadut. Kolun mukaan (2010, 13–14) eläinsadut eli faabelit muodostuvat ihmesatujen aineksista mutta niissä seikkailevat vain eläinhahmot. Niiden juuret sijoittuvat jo 500-luvulle eKr. Antiikin Kreikkaan.

Parhaassa satuiässä lapset ovat neljä-kahdeksanvuotiaana. Lapsi erottaa todellisen ja kuvitteellisen viiden-kuuden vuoden iässä, ennen sitä lapsi pitää saduissa kerrottua totena. Sadut edistävät monien asioiden oppimista, mutta keskeistä saduissa on tunne-elämään vaikuttaminen. Sadun merkitys muodostuu kyseessä olevasta sadusta, lapsesta ja tilanteesta, jossa sitä luetaan. Vaikka terapiaa tekevät vain henkilöt, joilla on siihen koulutus, voivat kasvattajat päiväkodeissa tai vanhemmat kotona valita terapeutteina pidettäviä satuja luettavaksi lapselle. Niiden toivotaan lohduttavan ja rohkaisevan lasta erilaisissa elämäntilanteissa. Yhtenä syynä saduissa piilevään viehättykseen katsotaan olevan, että ongelmalliset arkielämän tapahtumat jatkuvat, mutta sadut loppuvat. Ne eivät kuitenkaan lopu mielivaltaisesti, vaan täyttävät toiveet ja odotukset, jotka kerronnan aikana ovat syntyneet ja voivat vielä lopussakin yllättää. Asioiden käsittely ja käsittäminen kuvitteellisella tasolla on luovuuden ja muiden henkisten toimintojen perusta ja sadun kautta abstrakti ajattelu, johon kuvitteellisuus kuuluu, kehittyy. Satu edistää lapsen henkistä hyvinvointia, mielikuvitusta ja kehitystä. Lapsi samastuu sadun henkilöön, joka tapahtumien edetessä selviytyy yksin tai oppii luottamaan itseensä ja sadussa saamiinsa uusiin ystäviin. Sadun henkilöillä on ongelmia, joista he selviytyvät onnistuen lopuksi. Todellisessa elämässä olevia tai tulevia vaikeita asioista kuten pelkoja, pettymyksiä, toiveita ja haaveita voidaan kohdata turvallisesti kuvitteellisina. Sadun myötä lapsi luo kuvitteellisen maailman, jonka turvin hän selviytyy aikaisempaa paremmin todellisuudesta. Saduista lapsi voi saada erilaisia vaihtoehtoja arkielämän rakentamiseen. (Ylönen 2000, 7–8, 27–29.)

Lapset tarvitsevat pärjääviä ja vahvoja hahmoja joihin on helppo samaistua. Lapsen matka mielikuvituksen maailmaan vahvistaa kosketusta todellisuuteen. Saduissa kohdataan ongelmia, jotka ovat samanlaisia kuin todellisessa elämässä. Ne antavat ratkaisu- ja käyttäytymismalleja lapselle. Hyvän sadun kaava pitää sisällään etäännyttävän alun, selkeän juonen sekä hahmot, hyvän ja pahan taistelu, sankarin selviäminen koettelemuksista ja onnellisen lopun. Hyvän sadun tulee alkaa etäännyttävällä tavalla, joka viestii lapselle että siirrytään arkitodellisuudesta sadun maailmaan. Sadussa tulee olla selkeä juoni, koska monimutkainen juoni hämmentää lasta. Sadun hahmot on kuvattu selkeästi ja ne ovat tyypiltään tavanomaisia joihin on helppo samaistua. Sadun onnellinen loppu viestii lapselle, että hän selviytyy vaikeuksista huolimatta ja antaa toivoa tulevaisuudelle. (Mäki & Arvola 2009, 35–38.)

Lasten ja nuorten kirjallisuusterapiassa satuja, tarinoita ja muita tekstejä käytetään ennaltaehkäisevästi kasvun ja kehityksen tukena, sekä kuntouttavina että parantavina keinoina. Sitä voidaan määritellä toimintamuodoksi, jossa kirjallisuutta käytetään apuna kuntouttamisen, aktivoimisen ja ennaltaehkäisemisen ohella esimerkiksi kriisin läpikäymisessä tai ennaltaehkäistä mielenterveyden häiriöitä. Kirjallisuusterapia kuuluu luovuus- eli ekspressiivisiin terapioihin, joita ovat myös muun muassa kuvataide-, musiikki-, tanssi-, draama-, valokuva- ja elokuvaterapia. Kirjallisuusterapeuttisia menetelmiä käytetään esimerkiksi kouluissa ja päiväkodeissa kasvatuksen ja opetuksen tukena. Kirjallisuusterapeuttisia menetelmiä voivat hyödyntää työssään esimerkiksi psykologit, päiväkotien kasvatushenkilöstö, lastensuojelun tai seurakuntien työntekijät. Muun muassa kouluissa ja päiväkodeissa ei tehdä terapiaa, mutta voidaan toimia terapeuttisesti. Sadun tai tarinan lapselle käynnistämä prosessi on hänelle tiedostamatonta, eikä sen mallia portaineen sanoiteta heille. Asiat ja kirjan mukanaan tuomat oivallukset jäävät lapselle tiedostamattomasti alitajuntaan ja kypsyvät yhdessä kehityksen kanssa. (Mäki & Arvola 2009, 12–16.) Bettelheimin mukaan (1992, 33) sadut tekee terapeuttiseksi se, että lapsi löytää omat ratkaisunsa mietiskelemällä kaikkea sitä mitä satu näyttää kertovan lapsesta sen hetkisessä elämässä.

Kirjoja joissa kuvataan lapsen arkielämään liittyviä asioita ja tapahtumia tiettyyn teemaan liittyen kuten sisaruksen kuolema kutsutaan täsmäkirjoiksi. Nykyään kirjojen teemat eivät liity ainoastaan mukaviin arkisiin asioihin vaan pikemminkin käsittelemistä vaativiin, lapsille vaikeisiin aiheisiin. Lasten kanssa luetaan ja pohditaan yhdessä käsittelyä kaipaavia asioita. Sadut ja täsmäkirjat kulkevat nykyään rinnakkain, eli täydentävät toisiaan antamalla lapselle mahdollisuuden kokea fantasiamaailman sekä arkirealismia, joiden avulla lapsi voi tarkastella maailmaa eri näkökulmista. Sadut

mahdollistavat mielikuvamaailman kehittymisen ja täsmäkirjoja hyödyntäen lapsi voi harjoitella arkitodellisuutta. (Mäki & Arvola 2009, 29.) Myös laatimani satukirja ”Simo ja pitkä talvi” kuuluu näiden täsmäkirjojen joukkoon, jossa käsitellään aiheena kuolemaa ja sisaruksen kuolemaa. Kirjaa voi hyödyntää myös muunkin läheisen kuin sisaruksen kuollessa. Kuitenkin kirjan juonessakin mukana olevat suru ja kriisi läheisen kuollessa ovat läsnä lapsen elämässä, oli kuollut läheinen sitten kuka tahansa lapselle läheinen henkilö. Myös lemmikki eläimenkuolema saattaa pienelle lapselle olla lähes läheisen kuoleman veroinen asia, jota ei tule sivuuttaa.

Vanhempien ja kasvattajien tulee luottaa intuitioon siitä, millainen satu lapselle milloinkin sopii. Aikuisen turvallinen läsnäolo auttaa lasta kestämään mahdolliset pelottavatkin kohdat. Aikuisen tulee kuitenkin olla herkkä lapsen reaktioille ja valmiina käsittelemään lapsen kanssa sadun sisältöä hänen kehitystasonsa mukaisesti. Käsitteilyssä voidaan hyödyntää sadun tapahtumista keskustelua, piirtämistä tai leikkiä. (Mäki & Arvola 2009, 27.)

5 SATUKIRJAN TOTEUTUS 4–6- VUOTIAALLE LAPSELLE

Opinnäytetyöni toteutusta ohjaamassa olen käyttänyt Jämsän ja Mannisen (2000, 85) tuotteistamisprosessin vaiheita. Tämä prosessi koostuu viidestä seuraavaksi mainitusta vaiheesta; kehittämistarpeen tunnistaminen, ideointivaihe, luonnosteluvaihe, tuotteen kehittelyvaihe sekä tuotteen viimeistelyvaihe. Kehittämistarpeen tunnistamisvaiheessa varmistetaan, että on olemassa tarve tai ongelma jonka ratkaisemista tuotekehittely auttaa. Ideavaiheessa valitaan tuote tai ratkaisu, jolla on mahdollista edesauttaa ongelman ratkaisua tai vastata toimeksiantajan tarpeeseen. Luonnosteluvaihe pitää sisällään tiedon hankinnan aiheesta ja valmistamismenetelmistä. Tässä vaiheessa täsmennetään mitä ollaan tekemässä ja valitaan toteuttamistapa ja periaatteet. Tällöin luodaan tuotteelle niin kutsuttu ”käsikirjoitus”.

Tuotteen neljännessä vaiheessa, eli kehittelyvaiheessa, edetään luonnosteluvaiheessa valittuja ratkaisuja noudattaen. Tämä vaihe sisältää usein esitestauksen ja tuotteen arviointia, joiden pohjalta tuotetta kehitetään. Tämän jälkeen saadaan aikaan mallikappale tuotteesta. Tuotekehittelyprosessin viimeisessä vaiheessa eli viimeistelyssä korjataan ja viimeistellään tuote. Tällöin suunnitellaan myös tuotteen markkinointi ja kirjoitetaan loppuraportti tuotekehittelystä. Tällöin tuloksena on käyttövalmis tuote. (Jämsä & Manninen 2000, 85.)

5.1 Kehittämistarpeen tunnistaminen

Opinnäytetyöni alkoi kehittämistarpeen tunnistamisesta, jonka vaiheet alkoivat keväällä 2010. Suoritin koulutukseeni liittyvää ammatillista harjoittelua kiertävän varhaiskasvatuksen erityisopettajan työparina. Tällöin keskusteluissamme olimme samaa mieltä siitä, että surevan lapsen kohtaaminen koetaan erityisen haastavana varhaiskasvatuksessa.

Aiheena suru kiinnosti minua, koska aihe mahdollisti omien vahvuuksieni käyttämisen työssä. Lapsen suru ja kuoleman läheisyys eivät aiheena ole itselleni vieras asia vaan aihe, joka on kuulunut omaan elämänhistoriaani lapsuudesta saakka, joten sitä ei ollut vaikea lähestyä. Lisäksi luovuus ja taide ovat itselleni vahvimpia asioita, joita halusin hyödyntää myös tässä prosessissa.

5.2 Ideavaihe

Kun kehittämistarve on löytynyt, mutta päätöstä ratkaisukeinoista ei ole tehty, käynnistyy ideointiprosessi jolloin pyritään löytämään ratkaisuja niihin ongelmiin, jotka ovat ajankohtaisia. Tällöin etsitään vastauksia millainen tuote auttaa ongelmanratkaisua ja vastaa toimeksiantajan tarpeeseen. (Jämsä & Manninen 2000, 35.) Toiveena oli saada kuoleman surua käsittelevä satukirja, joka olisi sisällöltään monikäyttöinen. Tämä tarkoitti sitä, että satu ei sisällä uskonnollista näkökulmaa kuolemasta, jotta satua voitaisiin käyttää keskustelun herättelijänä mahdollisimman monenlaisista perheistä tuleville lapsille. Tarjosin toimeksiantajalleni, eli Iisalmen kaupungin päivähoitolle satukirjaa, joka toimisi apuvälineenä autettaessa surevaa lasta. Ajatuksena oli, että kirja tulee kaikkiin Iisalmen kaupungin päiväkoteihin, sekä perhepäivähoitoon ja on kasvattajan saatavilla tarvittaessa.

Ideavaiheessa tutustuin jo tarjolla oleviin kuolemaa ja sen tuomaa surua käsitteleviin lasten satu- ja kuvakirjoihin. Useissa kirjoissa sanoma oli mielestäni liian kuvainnollinen tai satu oli pitkä pienelle lapselle. Joissakin kirjoissa oli myös kristinuskonnollinen sanoma, joka ei sovi kaikkien perheiden arvomaailmaan. Kokonaisuudessaan tätä aihetta käsitteleviä hyviä ja selkeitä kirjoja ei löydy kovinkaan montaa, joten oikeanlaisista kirjaa on hankala löytää tarpeen tullessa. Tämän vuoksi tarkoitus oli, että tekemäni satukirja olisi sisällöltään selkeä ja sopivan mittainen pienelle lapselle. Tarkoituksena oli saada kirjasta sellainen, että se sopii erilaisista perhekulttuureista tuleville lapsille. Tällöin sadun sanoma ei voi viitata uskonnolliseen näkökulmaan. Näiden edellä mainittujen asioiden lisäksi ajatuksena oli kirjan päätyminen päiväkotien kirjahyllyihin, jolloin se on helposti saatavilla.

Sadun työstäminen alkoi opinnäytetyösuunnitelman kirjoittamisesta, johon kirjasin työni alustavat teoriat ja rajaukset. Opinnäytetyöni kohderyhmäksi muodostuivat varhaiskasvatustyötä tekevät henkilöt, koska satukirjasta tulisi työväline, jota he voivat käyttää hyödykseen auttaessaan kuoleman surun kohdannutta lasta. Satu on kohdennettu 4–6-vuoden ikäisille, alle kouluikäisille lapsille, jotka ovat parhaassa satuiässä ja kuuluvat varhaiskasvatuksen asiakaskuntaan. Näin ollen hyödynsaajana on lopulta lapsi sekä hänen perheensä. Jämsän ja Mannisen mukaan (2004, 44) sosiaalialalla asiakkaat eivät ole aina tuotteen ensisijaisia käyttäjiä ja hyödynsaajia vaan hyöty tulee asiakkaille välillisesti esimerkiksi henkilökunnan kautta kuten tässä opinnäytetyössä.

5.3 Tuotteen luonnosteluvaihe

Tuotteen luonnosteluvaihe alkaa, kun on päätös siitä, millainen tuote on aikomus suunnitella ja luoda. Luonnosteluvaiheelle ominaista on analyysi siitä, mitkä tekijät ja näkökulmat ohjaavat suunnittelua ja valmistamista. (Jämsä & Manninen 2000, 43.) ”Simo ja pitkä talvi” satukirjaprosessia on ohjannut ensisijaisesti työelämästä lähtöisin olevat toiveet ja tarpeet sekä omat resurssini ja vahvuuteni tämän tyyppiseen projektiin.

Tuotteen luonnosteluvaiheessa keväällä 2010 toteutin opinnäytetyöni suunnitelman joka oli valmis toukokuun lopulla 2010. Tällöin työtäni ohjaava teoria koostui surun ja kriisin vaiheista, sosiaalisesta tuesta sekä sadun merkityksestä lapselle. Aiheeseen liittyvää teoretietoa olin etsinyt ja perehtynyt siihen jo syksystä 2009 alkaen. Mäen ja Arvolan (2009, 76; 115) mukaan kuolemasta kertovien kirjojen on hyvä käsitellä samantyyppisiä kokemuksia kuin lapsella itsellään on sekä sisältää toivoa paremmasta tulevaisuudesta. Sadut ja tarinat jäävät parhaimmillaan osaksi lapsen muistoja koko elämän ajaksi ja niihin voi palata mielessään aina tarpeen tullen.

Tämä vaihe piti sisällään satukirjan juonen ja sisällön luonnostelun jota alkaisin toteuttaa. Kirjan juoni muodostui surun- ja kriisin vaiheista, joita lapsi yksilöllisesti surunsa aikana käy läpi. Näin ollen lapsen on helppo samaistua kirjan päähenkilön läpikäymiin tuntemuksiin ja saada toivoa paremmasta. Tyyliään satukirja on eläinsatu, jonka päähenkilö on lapsi. Päähenkilön ikä on jätetty avoimeksi, jotta lapsi voi kuvitella hänen olevan samanikäinen kuin lapsi itse. Mäen ja Arvolan (2009, 59) mukaan eläinsadut sopivat alle kouluikäisille kuuliijoille, koska eläinhahmoihin on helpompi samastua kuin ihmisiin. Eläinhahmot auttavat saduissa käsiteltävien asioiden etäännyttämisessä, jolloin lapsen on niitä turvallisempi käsitellä. Tunnettuja eläinsatuja ovat esimerkiksi Kolme pientä porsasta, Kolme pukkia sekä Kultakutri ja kolme karhua.

Toukokuun lopulla 2010 kirjoitimme toimeksiantosopimuksen yhteistyöorganisaation kanssa. Tähän tilaisuuteen olin selvittänyt suuntaa antavat kustannusarviot toimeksiantajalleni, jotka koostuivat lähinnä painatuskuluista. Kun toimeksiantosopimus oli tehty ja opinnäytetyösuunnitelma oli valmis sekä hyväksytty kesäkuun 2010 alussa, alkoi sadun työstäminen.

5.4 Tuotteen kehittelyvaihe

Tuotteen kehittelyvaihe eli varsinainen toteuttaminen pääsi alkamaan, kun työsuunnitelma oli tehty. Työstin satua ja kirjan kuvitusta alkuvuoteen 2011 saakka koulun ja päivätyön ohella. Kirjoitin rinnakkain myös opinnäytetyöni raporttia. Pyrin kehittämään tuotostani koko kirjoitusprosessin ajan hakemalla palautetta ohjaavalta opettajaltani, toimeksiantajaltani puolelta, sekä Iisalmen kaupungilla työskenteleviltä lastentarhanopettajilta, jotka olisivat myös kirjan tulevia käyttäjiä. Palautetta sain myös opponentiltani sekä läheisiltäni. Hain palautetta sitä lukeneilta henkilöiltä suullisesti sekä kirjallisesti kommentoituna kirjoittamaani tekstiin. Lukijoilta sain palautetta satukirjani sisällöstä, sanavalinnoista, kuvista sekä oikeinkirjoituksesta. Koska työstin opinnäytetyötäni yksin, oli tarpeellista saada palautetta työn eri vaiheilla ja saada varmuus siitä, että kirja vastaa mahdollisimman hyvin tarkoitustaan. Näitä palautteita hyödyntäen pystyin kehittämään työtäni kohti parempaa.

Tuotteen kehittelyvaiheessa suunnittelin kirjan sisältöä sekä kuvitusta, jotka olin ajatellut toteuttaa itse. Tällöin pystyin hyödyntämään vahvuuksiani monipuolisesti ja sadusta tuli mahdollisimman persoonallinen, tekijänsä näköinen tuotos. Kuvitustekniikkaa miettiessäni tutkin erilaisia lastenkirjoja ja niiden kuvitustekniikkaa. Parhaan lopputuloksen olin ajatellut tavoittavani käyttäen puu- sekä peitevärejä ja ohuita tusseja. Tarkoitukseni oli saada kuvituksesta värikäs ja kirja, joka houkuttelee lukemaan. Ahjopalo-Niemisen (1999, 14–16) mukaan kuvittaminen toimii aina jonkin muun asian rinnalla tai apuna. Kuva voi toimia esimerkiksi sadun tukena, korostavana tai havainnollistavana elementtinä. Sen merkitys on kuitenkin enemmän kuin viihdyttää katsojaa tai tukea tekstin sanomaa. Kuvat välittävät visuaalista viestiä ja ruokkivat katsojalle mielikuvan syntymistä. Parhaimmillaan kuva elää samalla omaa elämäänsä ja siivittää katsojan mielikuvitusta. Ne auttavat kirjan lukijaa ymmärtämään ja jäsentämään tekstiä havainnollistamalla sitä. Omassa satukirjassani kuvat olivat havainnollistamassa tarinaa sekä viihdyttämässä kuulijaa.

Satua kirjoittaessani perehdyin kirjallisuuteen, joka käsitteli luovaa kirjoittamista, mitä itsekin parhaillaan tein. Näin sain hyviä ajatuksia, joita pystyin hyödyntämään omassa kirjaprosessissani. Vakkurin mukaan kirjaa kirjoittaessa on huomioitava, että lukijat vierastavat hyvin rempseitä sanoja ja sanontoja. Uudissanojen tuottaminen on kuitenkin kirjailijan työtä. Tekstin rakenteen on kuitenkin oltava tiivistä sillä yleisesti kirjoitamme liian laajasti ja selittelevästi. Yksi kirjailijan virheistä on varastaa lukijan ai-

kaa liian löysällä tekstillä. Teksti ei myöskään saisi olla pedanttia, kuivakkaa tai tylsytettyä. (Valkkuri 2010, 81–84.)

”Simo ja Pitkä talvi” -sadussa käytin joitakin kirjakielistä poikkeavia sanoja tai sanontoja koska tarkoitukseni oli näin elävöittää tekstiä. Mielestäni muutamat epätavalliset sanat sadussa toivat siihen persoonallisuutta, joka yhtenä tekijänä erottaa sadun toisista samantyyppisistä kirjoista. Pääpiirteissään teksti kuitenkin mukailee kirjakieltä ja tukee pienen lapsen kielen kehitystä. Sadun tapahtuma aika on määrittelemätön, joten se ei ole sidottu mihinkään aikakauteen. Tapahtumapaikka on saanut suomalaisia vaikutteita maalaiselämästä sekä vaihtuvista neljästä vuodenaikasta, joiden mukana myös Simon suru etenee. Kertojana sadussa on Simo Hiirulainen, jonka elämää sadussa seurataan. Näin kuulijan on helpompaa samastua kirjan hahmoon.

Värien käytöllä kuvituksessa on painoarvoa. Kirjani kuvituksessa olen taustaväreinä käyttänyt harkiten mustaa, keltaista sinistä ja punaisen sävyjä. Kuvissa muun muassa käyttämäni keltainen sekä vihreä viestivät sanattomasti kuulijalleen toivoa tulevaisuudesta. Ahjopalo-Niemisen (1999, 22) mukaan väreillä on tunteeseen vetoavaa merkitystä. Sininen kuvaa usein jäätä, kylmää, vettä, taivasta, avaruutta tai rauhaa. Se viestii myös etäisyyttä, älykkyyttä ja kärsivällisyyttä. Punainen puolestaan kuvaa muun muassa rakkautta, tulta ja lämpöä. Keltainen viestii aurinkoa, valoa ja se on myös tulevaisuuden väri. Vihreä viestii kasvua, kevättä, elämää, mietiskelyä ja toivoa mutta kuvaa myös tietämättömyyttä ja nuoruutta. Kulttuurissamme musta on surun väri.

Lapsen oppiessa kuuntelemaan satuja, hiljaisuutta ja luontoa, oppii hän samalla kuuntelemaan myös ihmisiä ja elämää. Satujen kautta hän oppii eläytymään toisten ihmisten asemaan ja kuuntelemaan mitä he todella sanovat. Mielikuvitus on kaiken inhimillisen toiminnan liikkeellepaneva voima ja luovan ajattelun ensimmäisenä edellytyksenä on rikas mielikuvamaailma. (Jantunen & Lautela 2009, 57.)

5.5 Tuotteen viimeistelyvaihe

Kun satukirja kuvituksineen oli valmis, kuului viimeistelyvaiheeseen tuotteen testaus. Yksin työskennellessäni tämä oli paras vaihtoehto varmistua tuotteen toimivuudesta, huomioiden aika- resurssit. Valitsin sadun kuulijoiksi neljä lasta, iältään 4–7-vuotiaita. Lapset olivat lisämelaisesta päiväkodista ja testaus tapahtui päiväkotiympäristössä. Heiltä saamani ja havaitsemani palautteen perusteella pystyin viimeistelemään kirjaani ennen painattamista. Testausta dokumentoimassa ja havainnoimassa oli lasten päiväkotiryhmästä, tuttu lastentarhanopettaja. Hän oli mukana testauksessa myös kuvien näyttäjänä ja loppukeskustelussa lasten kanssa sadun päätyttyä. Sain hänen tekemänsä yksilökohtaiset lasten havainnot mukaan itselleni. Itse toimin lukijana testauksen aikana.

Sadun testaustilanne oli rauhallinen, ja kaikki neljä lasta olivat samaan aikaan kuulemassa tarinaa. Ensimmäisen 12 minuutin jälkeen pienimmän, neljävuotiaan keskittyminen alkoi herpaantua. Hän halusi jo nähdä seuraavan kuvan ja kysyi jotain, kuvaan liittyen. Ensimmäisen 15 minuutin jälkeen hänen ajatuksensa harhailivat jo aivan muualla. Viisivuotias ja kuusivuotias jaksoivat keskittyä 16 minuutin ajan aivan liikahtamatta. Toisen lapsen kasvoillaan näkyi tunnetilat ja silmät kostuivat. Neljännellä lapsella, joka oli iältään 7-vuotias, oli taustalla läheisen perhetuttavan kuolema vuotta aikaisemmin. Hän kuunteli keskittyneesti 17 minuuttia ja keskittyi parhaiten. Kasvoilla näkyi pohtiva ilme. Sadun kokonaiskesto oli noin puoli tuntia.

Sadun päätyttyä kysimme muun muassa, oliko satu mukava. Vanhin lapsista sanoi päättäväisesti ”ei”. Tulin siihen johtopäätökseen, että satu ei todellakaan ollut mukava, koska se käsitteli hänelle hyvin tuttua aihetta, kuolemaa. Seitsemänvuotias ilmeisesti koki, että satu käsitteli asioita oikeasta elämästä. Näiden lasten kanssa emme käyneet pitkää keskustelua sadusta ja kuolema aiheesta, koska aihetta oli käsitelty ryhmässä kuluneen parin viikon aikana todella paljon. Keskustelua olivat herättäneet kuolleet linnut ja joltakin lapselta hiljattain kuolleet sukulaiset. Aihe ei siis ollut enää uusi, eikä herättänyt vilkasta keskustelua. Lapset kuitenkin pohtivat syytä satuhahmon kuolemaan ja vertasivat omiin kuolema kokemuksiinsa.

Havaintodokumenttien pohjalta pystyin tekemään johtopäätökset, että sadun sisältö oli lapsista mielenkiintoinen, mutta liian pitkä kerralla luettavaksi. Testausryhmän lapset ymmärsivät kirjan sisällön, mutta parhaiten sisältö kosketti vanhinta lasta, jolle

aihe oli tuttu jo omassa elämässä. Näiden havaintojen pohjalta viimeistelin satua vastaamaan paremmin kohdeyleisönsä tarpeita. Muokkasin satua sopivamman mittaiseksi sekä selkeytin tekstiä lisäämällä väliotsikot. Kirjaan tuli myös muutama kuva lisää. Pienimpiä kuulijoita ajatellen väliotsikot helpottavat kirjan jaksotusta ja lukemista esimerkiksi kahdessa osassa. Tällöin lapsen keskittyminen riittää paremmin loppuun saakka.

Satukirjan viimeistelyvaiheeseen kuuluu myös painatuksen suunnittelu. Olin pyytänyt jo edellisenä keväänä 2010 tarjouksen kirjojen painatuskustannuksista iisalmelaisesta painotalosta, jonka toimeksiantajani oli lupautunut kustantamaan. Kirjoja oli tarkoitus painaa omat kappaleet päiväkoteihin, perhepäivähoidon ohjaajalle sekä kiertävälle varhaiskasvatuksen erityisopettajalle. Palasin asiaan jälleen toukokuussa 2011, kun satukirjan painatus oli ajankohtainen. Pääsin luonnostelevaan kirjan koeversiota nopeasti ja sen oli määrä valmistua opinnäytetyö esitykseen kesäkuun 2011 alkuun. Kirjan kustannusarviot ylittyivät n. 60€, jotka kustansin itse.

6 POHDINTA

Työskennellessäni lähihoitajan ammatissa ja sosionomin (AMK) tehtävä alueilla eri paikoissa, huomasin kuinka vaikea aihe kuolemasta puhuminen itsessään on. Kuitenkin sosiaalialan työtehtävissä kuolema-aihetta on vaikea välttää. Näihin tilanteisiin emme monestikaan osaa valmistautua. Päivähoidossa työntekijän on kuitenkin omattava sellaiset perustyöskentelytaidot, joilla hän kykenee toimimaan sekä lapsiasiakkaiden että kasvatuskumppaneidensa, vanhempien kanssa. Työni tarkoituksena oli luoda käyttökelpoinen työväline varhaiskasvatuksen työntekijälle, joka edesauttaisi osaltaan vaikean kuolema-aiheen käsittelyä lapsen kanssa. Koen, että opinnäytetyöni on ollut työelämälähtöinen ja ajankohtainen. Aihe on puhututtanut niin työntekijällä kuin lehtien palstoillakin. Omassa elämässäni olen joutunut pohtimaan kyseistä aihetta, jonka koen olleen vahvuus tämän prosessin aikana.

Kuolema-aihe tulee esille päivähoidossa hyvin luontevasti silloin, kun lapsi löytää esimerkiksi kuolleen perhosen, ötökän, linnun tai jonkun muun eläimen. Tällöin asiaa voi lähestyä hyvinkin luontevasti ja halutessaan työstää enemmän. Näin lapsi saa pohjan, jonka varaan hän voi rakentaa myöhempää kokemusmaailmaansa. Ajankohtaiseksi ja merkitykseltään suureksi asia tulee silloin, kun lapsi/perhe on menettänyt jonkun läheisen ja monesti hyvin rakkaan ihmisen. Tällöin kuoleman myötä tulee suru eri ilmenemismuodoissaan ja sitten asiassa edetäänkin jo tunnetasolla. Mikäli työntekijällä ei ole riittäviä taitoja ja valmiuksia kuolema-aiheen käsittelyyn sekä aiheesta keskustelemiseen ja kuuntelemiseen luontevasti, asia koetaan hyvin vieraaksi. Asian käsitteleminen saattaa jäädä jopa kokonaan pois. Lapsiasiakkaan kanssa näin ei kuitenkaan voi olla. Työntekijän on pystyttävä olemaan läsnä ja oikeasti kuulolla vastaamassa lapsen hänelle esittämiin kysymyksiin. Lapselle riittää kuitenkin, että aikuinen on oikeasti lapselle läsnä ja ”kuulolla”. On tärkeää, että lapsi kokee hänestä välitetävän. Toki meidän tulee tietää, miten vanhemmat ovat keskustelleet lapsensa kanssa kyseisestä aiheesta, vai ovatko. Tähänkin, vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön työntekijöillä on oltava valmiudet. Nämä asiat koin itse suurena haasteena eri työpaikoilla ja ollessani työharjoittelussa erityispäivähoitossa. Asia eteni kohdallani siten, että opinnäytetyöni aiheena oli kuoleman aiheuttama suru ja sen kohtaaminen.

Opinnäytetyötä tehdessäni pohdin syitä siihen, mitkä kuolemasta puhumisesta tekee haastavaa. Nykypäivän ihmiset ovat vieraantuneet kuolemasta ja se kuuluu lähinnä sairaaloihin tai vanhainkoteihin. Joitakin vuosikymmeniä sitten perheet syntyivät, elivät ja kuolivat kotona. Tällöin kuolemakin on ollut varmasti luonnollisempaa ja lähempänä arkea. Vainajat laitettiin ja säilytettiin usein kotona hautaamiseen saakka. Kuolema tuo mukanaan luonnollisesti uskonnollisia kysymyksiä, joihin kasvattajan voi olla haastavaa vastata ja ehkä koetaan epävarmuutta löytyykö kysymyksiin oikeita vastauksia. Aikuisen on vaikea lähteä puhumaan lapsen kanssa asioista, joihin hänellä itselläänkään ei ole vastauksia. Näistä asioista koostuu syy siihen, miksi ehkä myös kasvatustyössä kuoleman aiheuttama suru voi olla haastavaa kohdata.

Koko opinnäytetyöprosessini ajan olen saanut kokea olevani hyvässä yhteistyössä toimeksiantajani kanssa. Olemme käyneet keskustelua prosessin aikana kirjani sisällöstä ja toiveista yhteyshenkilöni, kiertävän erityislastentarhanopettajan kanssa. Tämä on vaikuttanut siihen, että kirjastani on tullut mahdollisimman hyvin työelämää palveleva. Olen pyrkinyt hakemaan tietoa monipuolisesti eri lähteistä koko prosessin ajan. Haasteena opinnäytetyöni tekemisessä on ollut, että olen työskennellyt yksin, enkä ole voinut kokemuksiani jakaa useamman henkilön kanssa. Omalle työlle ”sokeutuu” herkästi. Olen kuitenkin hakenut ja saanut palautetta koko työskentelyprosessin ajan, ohjaavalta opettajaltani, opponentiltani, ulkopuolisilta lukijoilta kuin toimeksiantajani puolelta, työkentältä. Palautteen sain kirjallisesti työhön kommentoitu-
na sekä suullisesti.

Onnistuin mielestäni tuotteelle asettamissani tavoitteissa. Näitä tavoitteita olivat kirjan selkeä teksti ja kuvat, monikäyttöisyys, helppo saatavuus tarvittaessa, houkutteleva ulkonäkö sekä riittävän lyhyt satu kuulijoilleen, eli 4–6-vuotiaille lapsille. Olisin prosessin aikana voinut luoda lomakkeen, jolla olisin hakenut palautetta täsmällisesti. Tällöin palautteesta olisi myös jäänyt helposti arkistoitavat kappaleet. Pystyin kuitenkin hyödyntämään saamani kirjallisen sekä suullisen palautteen vaivattomasti.

Mikäli aika ja voimavara resurssit olisivat sallineet, olisin voinut tehdä opinnäytetyötäni tukemaan kvalitatiivisen teemahaastattelun. Haastatteluun olisi voinut valita lisälmen kaupungin työntekijöitä varhaiskasvatuksesta ja kysellä heidän kokemuksiaan kyseessä olevasta aiheesta ja tuen tarpeesta. Jatkotutkimuksena voisi tutkia, onko kirja ollut hyödyllinen ja tarpeellinen kuoleman kohdanneen lapsen kanssa työskennellessä. Onko kuolema-aiheen käsittely helpottunut, kun saatavilla on kuolema-aiheeseen tehty täsmäkirja.

LÄHTEET

Ahjopalo- Nieminen, T. 1999. *Kuvittajan keinot*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Airaksinen, T. & Vilkka, H. 2003. *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Bettelheim, B. 1992. *Sadun lumous*. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Dyregrov, A. 1993. *Lapsen suru*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Erkkilä, J., Holmberg, T. Niemelä, S. & Ylönen, H. 2003. *Surevan lapsen kanssa*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. *Tutki ja kirjoita*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Iisalmi kaupunki, Päivähoito. 2011 [viitattu 10.5.2011]. Saatavissa:
http://www.iisalmi.fi/Suomeksi/Palvelut/Lasten_paivahoitopalvelut.iw3

Ikonen, T., Marttila, S., & Vaijärvi, K. 1978. *Lue lapselle*. Helsinki: Yhteiskirjapaino Oy.

Jantunen, T. & Lautela, R. 2009. *Kuningasvuosi – Leikin kultaa-aika*. Helsinki: Vammalan kirjapaino Oy.

Jarasto, P. & Sinervo, N. 1997. *Alle kouluikäisen lapsen maailma*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Jämsä, K. & Manninen, E. 2000. *Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla*. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy.

Kahelin, M. 2010. *Lapsen eheä polku varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle*. Luentomateriaali.[Viitattu 29.5.2011].

Karjalainen, M. & Suojala, M. 2001. *Avaa lastenkirja*. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Kolu, K. 2010. *Suomalainen satu 1*. Latvia: InPrint.

Kumpusalo, E. 1991. *Sosiaalinen tuki, huolenpito ja terveys*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Kurvinen, A., Neuvonen, S., Sivén, T., Vartiainen, J., Vihunen, R., & Vilén, M. 2006. *Lapsuus erityinen elämänvaihe*. Helsinki: WSOY Oppimateriaali Oy

Kübler-Ross, E. & Kessler, D. 2006. *Suru ja surutyö*. Helsinki: Basam books Oy.

Mattila, K.-P. 2011. *Lapsen vahvistava kohtaaminen*. Jyväskylä: PS Kustannus.

Miettinen, M. & Hyvärinen, S. 2011. Iisalmen kaupungin lasten päivähoiton selvitys lehtikirjoituksiin. *Iisalmen Sanomat* nro 115.

Mäki, S. & Arvola, P. 2009. *Satu kantaa lasta*. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Mäki, S. & Arvola, P. 2009. *Tarina tukee lasta*. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Nakari, L., Porenne, P. Mansukoski, S. & Huhtala, T. 1998. *Mentorointi – Johdon ja asiantuntijoiden kehitysmenetelmä*. Forssa: Painotalo Auranen.

Pojjula, S. 2007. *Lapsi ja kriisi: selviytymisen tukeminen*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino.

Pojjula, S. 2011. "Jokainen suree omalla tavallaan". *Iisalmen Sanomat* nro 115.

Pojjula, S. 2002. *Surutyö*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Saari, S. 2000. *Kuin salama kirkkaalta taivaalta – Kriisit ja niistä selviytyminen*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Tanskanen, L. 2011. Kirja lievittää pahaa oloa. *Lapsen maailma* 3, 56–58.

Vakkula, K. 2010. *Sinä kirjoitat kirjan – Luovan kirjoittamisen opas*. Helsinki: Kirjapaino Oy Nord Print Ab.

Varhaiskasvatussuunnitelma. Iisalmen päivähoido. 2011 [viitattu 17.5.2011]. Saatavissa: http://www.iisalmi.fi/Suomeksi/Palvelut/Lasten_paivahoitopalvelut.iw3

Ylönen, H. 2000. *Loihditut linnut – Satujen merkitys lapselle*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

LIITE 1

"SIMO JA PITKÄ TALVI"

*Kirjoittanut ja kuvittanut
Katriina Huttunen*

Simo ja pitkä talvi

*© Katriina Huttunen
Eco-Print Oy, Iisalmi 2011*

Onnellinen päivä

Kaukana vuorten takana seisoo vanha ja komea vaahterapuu. Jos katsot puuta oikein tarkasti, saatat nähdä jotain muutakin. Niin, ihan totta. Tämä vaahtera ei olekaan ihan tavallinen puu, vaan se on minun kotini.

Minä olen Simo Hiirulainen ja minulla on punainen kaulahuivi ja sininen lempitakki päälläni. Asun tämän vaahterapuun juurella, Vaahtera-kylässä.

Meidän Hiirulais-perheeseemme kuuluu minun lisäksi isä, äiti, sekä isovelji, Mortti ja pikkusisko, Liinu. Tässä on valokuva perheestäni. Se otettiin silloin, kun Mortilla oli syntymäpäivä ja meillä oli hurjan kivaa!

Nyt aion kertoa sinulle tarinan, joka kertoo minun perheestäni.

Aikuiset sanoivat, että minä ja Mortti olimme kuin ”paita ja peppu”. Se tarkoittaa sitä, että olimme aina yhdessä. Siskomme Liinu oli vielä niin pieni, ettei hän oikein pysynyt aina mukanaamme. Hänestä oli hauskaa, kun Mortti ja minä kyyditsimme häntä vanhoilla maitokärryillä ympäri pihaa.

Minusta veljeni Mortti oli viisas ja tiesi paljon yhdestä jos toisestakin asiasta.

Veljeni osasi pyöräillä hienosti ja lupasi, että seuraavana kesänä minäkin oppisin pyöräilemään ilman apupyöriä omalla, vihreällä polkupyörälläni. Epäilin vähän.

Tuli se päivä, kun me Mortin kanssa seisoimme kotimme lähellä olevan mäen päällä. Minä istuin pyörän selässä, maapähkinäkypärä päässäni ja Mortti piti pyörää pystyssä. Ai hurja, kun jännitti!

”Pidä jalat polkimilla ja kädet tiukasti pyörän kahvoissa, kun työnnän sinut vauhtiin. Ohjaat vain pyörää ja vauhdin hiljetessä, alat polkea. Minä juoksen perässäsi. Ollaanko siellä kypärän alla valmiita lähtöön?”
Mortti hihkaisi.

Vedin keuhkot täyteen ilmaa, siristin pieniä silmiäni keskittyneesti; ja ilmoitin hiukan epävarmasti; ”O-olenhan minä. Menoksi sitten!”

Ja niin sitä mennä viuhotettiin; tunsin tuulen tuivertavan viiksikarvoissani polkiessani alas mäkeä. Mikään ei minua olisi voinut pysäyttää, kunnes...
Hupsista!

Tajusinkin äkkiä makaavani heinikossa selälläni, nenä kohti pilviä. Olin törmännyt kiveen.

”Simo, Simo! Oletko kunnossa?!” Kuulin Mortin äänen aivan vieressäni.

”Kunnossa ollaan. Tässä vain makailin ja mietin miten hauskaa oli, mutta en minä osannutkaan ajaa,” vastasin hiukan harmissani.
Mortti kannusti, kuten aina ennenkin ja kehotti yrittämään uudelleen.

Tällä kertaa päätin keskittyä ja onnistua. Alas viuhuessani olin kuitenkin valmistautunut pyllähtämään heinikkoon, jos vauhti yltyisi liian lujaksi. Kuitenkin minä, Simo, poljin omilla, pienillä jaloillani, enkä kaatunut. Vilkaisin varovasti taakseni ja näin Mortin kaukana takanani riemusta hypähdellen.

Niin, Mortti oli oikeassa; opin ajamaan ja olin siitä kamalan ylpeä. Onhan minulla maailman paras veli opettamassa.

K.H.-11

Ihan oikea maja

Iltaisin, kun isä ja äiti olivat peitelleet meidät nukkumaan, kertoi Mortti minulle tarinoita, joita oli mukava kuunnella. Hän kertoi hurjia seikkailukertomuksia suurten merien rosvoista ja opetti minulle, millaista muualla maailmassa saattoi olla. Olihan Mortti jo iso koululainen.

Loppukesästä, kun pääskyt opettivat poikiaan lentämään, rakensimme ihan oikeaa majaa, josta tuli punainen, kuten lempikaulahuivini. Mortti väsyi helposti ja kyyhötti kannon päällä kalpeana minua ja isää katsellen. Mietin, olisiko Mortti vilustunut. Usein istuin Mortin seuraksi. Nökötimme vierekkäin katsellen isän touhuamista. Kikattelimme isälle, kun hän pyllisteli puussa naputellen majan seiniä pystyyn.

Majastamme tuli leikkipaikkamme koko kesäksi. Olin ehdottanut, että hankkisimme majaan aarrearkun, joka on jokaisessa hurjassa merirosvo-tarinassa. Halusin säilyttää sinne minulle ja Mortille tärkeitä asioita. Olin tuonut laatikkoon pienen koristepolkupyörän ja kauniin aarekiven. Mortti oli laittanut laatikkoon kuvan, jossa olimme koko perhe hänen syntymäpäivänään, sekä naulan, joka muistutti majanrakennuksesta.

Minusta tuntui kuin olisimme oikeita merirosvoja aarrearkkuinemme! Mortti oli opettanut, että aarteiden ei välttämättä tarvitse olla kultaa tai jalokiviä. Arvokkaampia aarteita voivat olla muistot tärkeistä asioista.

”Kuinka mikään voisi olla arvokkaampaan kuin aarteet ja kultaa!” ajattelin.

Auringon painuessa vasten järven pintaa katselimme yhdessä kaunista maisemaa majamme terassilla. Edessämme näkyi ilta-auringon värjäämä, punertava uimaranta, sekä pääskysten iloinen lentely toivottaen laulullaan meille; ”Hyvää yötä.”

K.H.-11

Todellinen aarre

Syksyn tullen Mortti ei enää jaksanut lähteä leikkimään ulos kanssani. Minua se harmitti. Kyyhötimme useimmiten yhdessä sisällä, jossa oli kummallisen salaperäinen tunnelma. Vanhempani puhuivat keskenään tavallista hiljempaa ja näyttivät surullisilta. En ole koskaan pitänyt salaisuksista.

Istuimme veljeni kanssa maalaamassa syksyn värejä. Olimme tehneet monta, kaunista maalausta, tai ainakin minä, mutta Mortti vain ”nyhräsi” yhden ja saman työn parissa. Mortti aikoi tehdä työnsä tarkasti.

”Tässä on kuva majastamme jossa olemme kaikki kolme rakentajaa. Äiti ja Liinu istuvat viltin päällä syömässä eväitä. Se oli yksi parhaista kesäpäivistämme.” Mortti jutteli ja laittoi maalauksen merirosvoarkkuun.

Mortti halusi, että pidän piirustuksen aina tallessa ja sitä katsoessani muistaisin aina yhteisen, hauskan kesämme.

Oli jo myöhä. Isä tuli huutelemaan meitä poikia sisään. Pian isän ääni kuului jo aivan majan alta: ”Pojat hoi! Äiti on laittanut iltapalaa pöytään!”

Suuri suru

Sinä iltana istuin äidin sylissä, toisten jo nukkuessa. Äiti keinutti minua ja hyräili tuttua kehtolaulua. Siinä oli hyvä olla. Juttelimme ja äiti kertoi Mortin olevan hyvin sairas hyvästä hoidosta huolimatta. Kun mietin oikein tarkasti, niin kyllä Mortti minustakin näytti sairaalta. Se tuntui hirmuisen pahalta. Istuimme pitkän aikaa hiljaa, minä ja äiti.

Seuraavat viikot kuluivat hitaasti. Isä ja äiti hoitivat Morttia ja minä leikin siskoni kanssa. Olin kuitenkin surullinen. Eikä minua tehnyt iloiseksi edes ulos satanut ensilumi. Iltaisin käperryin Mortin viereen kuulemaan tarinoita. Mikäli hän ei jaksanut kertoa tarinaa, silloin minä kerroin hänelle. Kerroin uusista seikkailuista, joita kohti tarinoiden sankarit matkasivat, sekä kuinka laivat purjehtivat suurine, valkeine purjeineen kohti auringon laskua, sankarit ruorissaan.

Katsoessani veljeäni, huomasin hänen nukkuvan jo. Niinpä minäkin suljin silmäni ja purjehdin ajatuksissani satujen maailmaan, jossa oli hyvä olla.

Tuli sunnuntaiamu ja olimme saaneet isovanhempani meille kylään. Äiti pyysi minua käymään Rantalan pöllömuorin luona lainaamassa jauhoja. Minua ei olisi huvittanut, mutta lähdin kuitenkin.

Pöllömuorilta palatessani törmäsin Rantalan tiellä Villeen, joka oli tekemässä hienoa lumilinnaa. Innostuin rakentamisesta ja jäin auttamaan Villeä. Oli niin hauskaa, etten olisi halunnut lähteä ollenkaan kotiin ja minunhan piti kuitenkin olla kotona jo kauan sitten. Huikkasin hyvästiksi ystävälleni ja juoksin kohti vaahterapuuta jauhopussi kainalossani.

Kotiin päästyäni kaikki näyttivät kamalan surullisilta ja pian minulle selvisi, ettei meillä ollut enää rakasta veljeäni, Morttia. Hän oli kuollut. Minä en uskonut sitä todeksi. Minusta se oli typerä leikki, enkä halunnut leikkiä sitä. Mortti kuitenkin makasi liikkumatta vuoteellaan.

Minusta tuntui pahalle ja itketti kovasti. Minuun koski korvannipukoista hännänpäähän saakka. Kaipasin veljeäni. Halusin Mortin vierelleni, että olisimme Mortti ja Simo, niin kuin aina. Tahdoin illan tultua käpertyä Mortin viereen kuuntelemaan tarinoita kaukaisista maista ja rohkeista sankareista. Nyt Mortti kuitenkin oli purjehtinut jonnekin kauas pois... kohti uusia seikkailuja. Niin minä ainakin tahdoin kuvitella. Hän oli kuollut ja poissa täältä luotamme. Tuntui kuin olisin jäänyt tänne aivan yksin.

K.H.-11

Tuletko takaisin?

Oli talvi ja ihana pakkassää. Naapuruston lapset kävivät usein ovella pyytämässä minua leikkimään, mutta äiti pyysi ottamaan myös Liinun mukaan leikkeihin, ettei hän jäisi yksin. En olisi juuri tuolloin halunnut ottaa häntä mukaan, olihan hän paljon pienempi. Hän rikkoi lumilinnan ja vei lumiukon huivinkin.

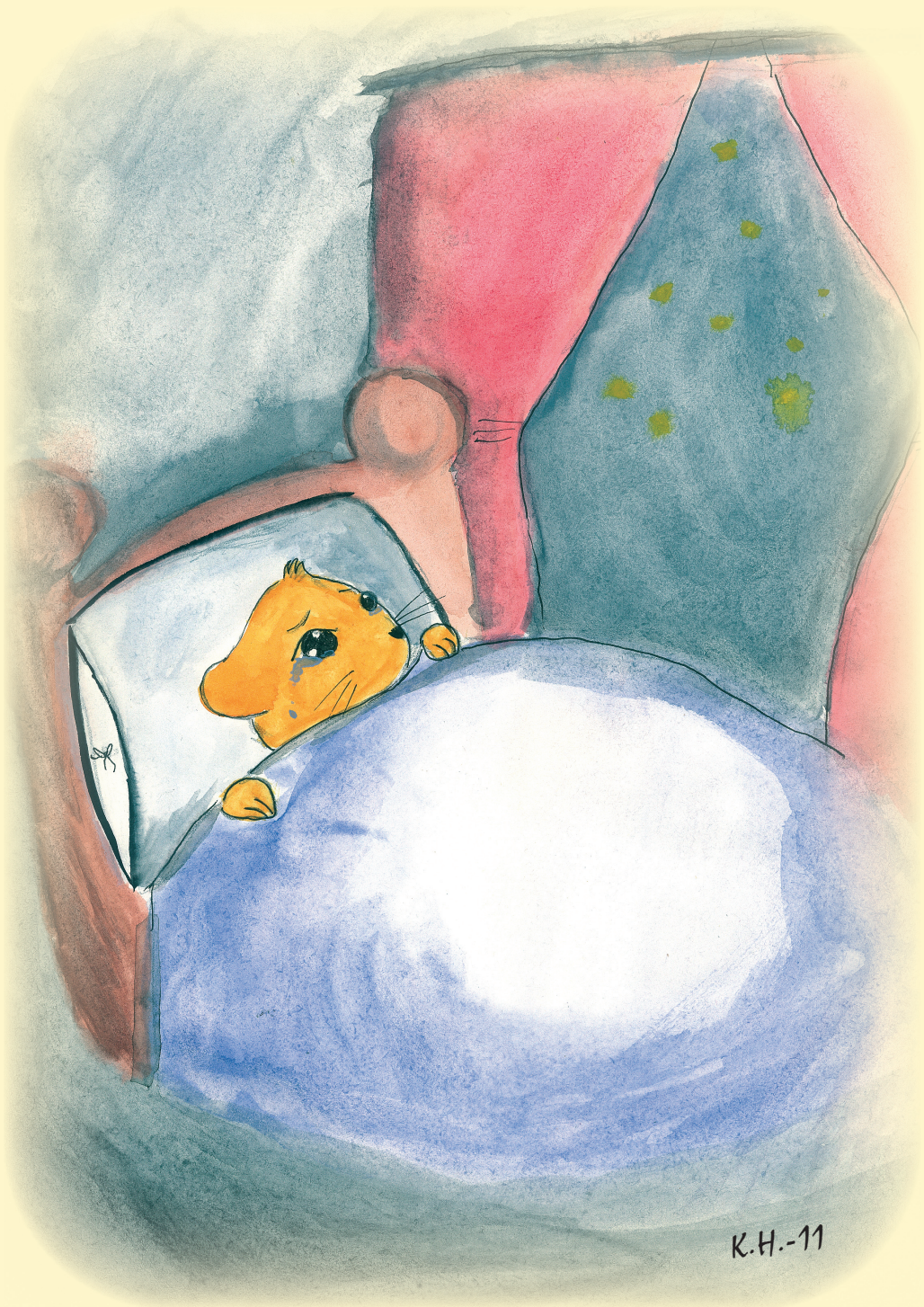
Monesti juoksin majapuuhun, jonne oli kaikilta muilta pääsy kielletty. Majan pöydällä oli kuvataulu minusta ja Mortista. Olin vihainen kaikille ja heitin taulun lattialle. Voi, se särkyi! ”Tyhmä Mortti, kun jätit minut!” huusin niin lujaa kuin jaksoin.

En ollut käynyt majassa Mortin kuoleman jälkeen. Oli aivan hiljaista, vain pöllö huhui jossain kaukana.

Poimin majan lattialta rikki menneen valokuvan ja pyyhin sirpaleet sen päältä. Minulle tuli paha mieli ja alkoi itkettää. Harmitti, kun olin rikkonut valokuvataulun. Kaipasin Morttia.

Onneksi kuulin isän äänen majan alta. Hän oli tullut hakemaan minua. Siivosimme isän kanssa yhdessä sirpaleet ja pääsin matkustamaan isän sylissä takaisin kotiin takkatulen ääreen. Oli hyvä olla, isän kainaloon käpertyneenä.

K.H.-11

Illalla valvoin sängyssäni katsellen tähtitaivasta. Kyyneleet vierivät tyynylleni; mietin Morttia. Olikohan minun syyni, että hän oli kuollut. Jos olisin kuunnellut äitiä ja tullut kotiin suorinta tietä hakiessani jauhoja, olisikohan Mortti elossa vielä. Sinä yönä en saanut nukutuksi. Toivoin Mortin tulevan takaisin, jos olisin tästä lähtien tottelevainen ja ystävällinen sisarelleni. Innostuin ajatuksesta.

Vihdoin yö oli vaihtunut aamuun. Olin intoa täynnä yöllisestä aatokses-tani. Nostin Liinun selkääni ja leikin hänen kanssaan. Isä ja äiti olivat huojentuneita, kun olin taas reipas oma itseni. Olin auttavainen kaikkia kohtaan. Näin jatkui monta viikkoa.

Näin öisin unta Mortista ja mikä tärkeintä, Mortti, oma rakas veljeni hymyili minulle. Herättyäni käännysin katsomaan Mortin vanhaa sänkyä, jolloin tajusin sen olevan tyhjä. Sänky oli koskematon, kuten se oli ollut jo kuukausia. Nyhkytin hiljaa.

”Näitkö unta Mortista?” äiti kysyi istuutuen vuoteelleni. ”Mortti ei enää tule takaisin, vaikka me kaikki sitä niin kovasti toivoisimme. Veljesi kuolema ei ollut kenenkään syy, niin vain tapahtui. Luulen, että veljesi on hyvä olla nytkin ja hän tahtoisu sinunkin tietävän sen. Sinun ei tarvitse olla väkisin reipas, vaan voit itkeä tai jutella surusi pois. Kyllä se ilokin sieltä vielä tulee, kun on sen aika.” Äiti lohdutti minua. Meillä kaikilla on ikävä Morttia.

Kevät

Kevät oli tullut huomaamatta Vaahterakylään. Olimme rakentaneet Liinun ja Villen kanssa puroja lumen alta paljastuneeseen hiekkaan. Laitoimme pikkuruisia kaarnanpaloja uimaan ja seurassimme niiden kelluntaa. Katseeni osui puuhun, jossa pieni, punainen majamme oli. Oli aika vilkaista, oliko se ehjä. Kipitin vanhalle majallemme.

Valon säe osui pieneen arkkuun majan perällä. Olin unohtanut arkun! Sehän oli aarrearkkumme, jonka olimme tehneet Mortin kanssa. Pyyhin arkun päältä pölyjä ja avasin sen. Minulle tuli hyvä mieli, kun katselin aarteitamme. Arkussa oli koristepolkupyörä, josta muistin edellisen kesän pyörällä ajon, oli myös naula ja valokuva, jossa olimme koko perhe.

Mortti oli kertonut muistojen olevan kultaakin arvokkaampi aarre ja aarteilta nämä nyt tuntuivatkin. Ymmärsin, että Mortti oli aina muistoissa kanssani. Katsoin pöydällä lojuvaa kuvaa meistä ja hymyilin sille.

Arkun pohjalla oli maalaus, jonka kehystimme tauluksi huoneeni seinälle. Siihen oli ikuistettu ihana, kesäinen päivämme yhdessä perheeni kanssa. Eikä Morttikaan ollut kaukana, sillä muistot hänestä säilyvät aina sydämessämme.

K.H.-11

Surevan lapsen kohtaaminen

Surevan lapsen kohtaaminen ja surusta puhuminen lapsen sekä hänen perheensä kanssa voi kasvatus- ja hoitotyössä olla hyvin vaikeaa silloin, jos surun on aiheuttanut lapselle tai hänen perheelle läheisen henkilön kuolema. On tärkeää, että lasta autetaan hänen suruprosessissaan ja surun käsittelyn etenemisessä lapselle luontaisin keinoin. Vaikeaa aihetta voidaan lähestyä satu- ja leikkimaailman kautta.

Tärkeintä on kuitenkin olla rohkeasti läsnä ja tukea lasta. Surusta puhuttaessa on muistettava olla läsnä aidosti, unohtamatta lempeyttä, sillä surun tuntemukset ja sen mukanaan tuomat muutokset ovat lapselle isoja asioita. Puheen tulee olla lasta tukevaa ja rinnalla kulkevaa. Lapsi saattaa esittää erilaisia kysymyksiä, joita kasvattajan ei tule pelätä, vaan kohdata ne avoimesti. Pääasia ei ole löytää vastauksia kaikkiin kysymyksiin, vaan antaa lapselle turvaa, rohkeutta ja tulevaisuuden toivoa. On kuitenkin tärkeää kunnioittaa perheen uskonnollista vakaumusta.

On syytä huomioida lapsen ja hänen perheensä tarve ulkopuoliseen kriisiapuun. Varhaiskasvatuksessa hyvänä käytäntönä voisi olla yhteinen palaveri, jossa yhdessä lapsen vanhempien kanssa pohdittaisiin keinoja tukea surevaa lasta ja hänen perhettään. Palaveriin osallistuisivat perheen lisäksi lasta hoitavan ryhmän henkilökunta, erityislastentarhanopettaja ja asiaan perehtynyt seurakunnan työntekijä, sekä tarvittaessa lastenpsykologi tai perhekeskuksen työntekijä.

Lisää aiheesta

- Surevan lapsen kanssa. J. Erkkilä, T. Holmberg, S. Niemelä ja H. Ylönen. 2003
- Lapsen vahvistava kohtaaminen. K.-P. Mattila. 2011

---

www.savonia.fi

